

FUNKCIJA ORNAMENTA IN NAŠ ČAS

Karlovšek Jožc

Kaj je ornament v širšem pomenu, na to vprašanje ne moremo odgovoriti absolutno, zakaj ornament je čudna in zapletena zadeva. Kakor druge veje likovne umetnosti tako se tudi ornament neprenehoma razvija, izpopolnjuje in preoblikuje, in sicer v vseh časih. Vpliv naravnih sil, način ljudskega življenja, kulturni in tehnični napredek mu privedajo razne slogovne značilnosti in nove prijeme. Najbolje bo, če opišemo nekaj primerov, kakšno vlogo je igral ornament v preteklosti v posameznih obdobjih in kakšno mesto zavzema v sedanji kulturi.

1. Ornament, namenjen za svečanost in lepoticje

Že v predzgodovinski dobi so ljudje radi okraševali predmete ali izdelke, ki so bili namenjeni za svečanost, darila, lepoticje itd. Ornament je bil namreč najprimernejše sredstvo, ki je dajalo preprostemu materialu in preprosti izdelavi neko večjo estetsko vrednoto. S tem je dobil ornament neprecenljivo vrednost v arheologiji, kjer je nekako ornamentarno pismo kakega ljudstva in časa.

2. Socialni pomen ornamenta

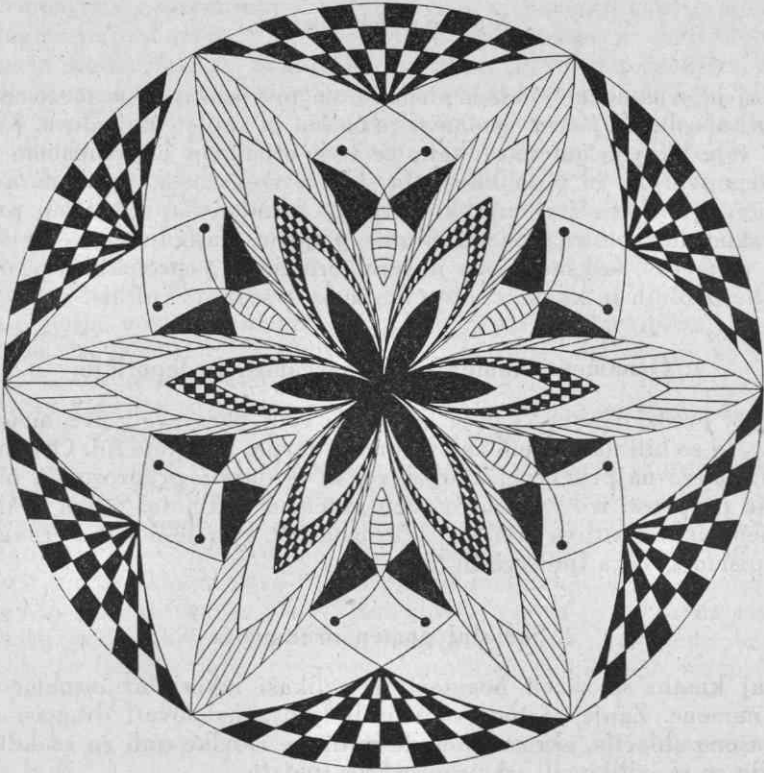
Kaj kmalu so začeli bogataši in velikaši izkoriščati ornament v svoje namene. Zanje so namreč morali ljudje izdelovati dragocenejša in okrašena oblačila, okrasne posode in druge izdelke tudi za vsakdanjo rabo, da so se odlikovali od preprostega ljudstva.

3. Ornament kot zrcalo ljudske umetnosti

Z ornamentom na svojih prazničnih oblačilih, z okrašenimi darili, ki so jih ljudje poklanjali svojim dragim, in z izdelki za posamezne svečanosti, se je ljudstvo preprosto in jasno likovno izživljalo. Ornamentalni motivi so bili vzeti iz verskega in vsakdanjega življenja, iz domačega rastlinstva in ljudske tehnike. Ornament je rasel iz ljudskega umetniškega čustva ter iz ljudskih navad in običajev. Tako je tudi ornament nekako ogledalo najboljšega iz ljudske kolektivne likovne umetnosti, kar ima v etnografiji velik pomen.

4. Ornament kot estetski činitelj

V splošnem je bila naloga ornamenta v preteklosti: povečati estetski učinek kakega predmeta, dajati členovitost nerazgibanemu predmetu, poživljati puste ploskve, povečati vrednost kakega predmeta in poudarjati, v kakšen namen naj rabi predmet. Tako je vsakdanji in pusti predmet z dekorativnim oblikovanjem večkrat pridobil večji estetski pomen.

Sodoben centričen ornament geometričnega tehničnega oblikovanja

5. Ornament kot čista umetnost

Marsikdaj nastopa ornament kot umetnina sama zase, predmet je tu le nosilec ali podlaga te umetnosti. Z določenimi izbranimi motivi pripoveduje ornament svojo vsebino v poljubni kompoziciji in stilizaciji, kjer je vse skupaj podrejeno zaokroženi celoti in neki vzvišeni originalni ideji. To so večkrat posameznih ljudskih ali drugih umetnikov. Značilne so v tem pogledu ornamentalne podobe, ki prehajajo že v upodabljačo umetnost.

6. Ornament kot hudodelstvo

Proti koncu zadnjega stoletja so zgubili vsako pravo mero v uporabi ornamenta. Skoro vsak predmet je bil bolj ali manj obložen s okraski ne glede na to, za kaj naj bo — ali za vsakdanjo rabo ali kot dragocenost. Pomembni in nepomembni motivi, stari in novi vzorci ter tuji in domači okraski so se kopicili z uporabo knjig in tiskanih predlog v labirint okrasnega materiala. Strojna izdelava ali ročna izdelava na tekočem traku pa je mehanično uporabljala to dekorativno snov in posnemala dragocene ročne izdelke na svojih izdelkih na hiter in ceneń način. Tako sta izginili izvirnost in pristnost, z njima pa pomembnost kot dragocenost in funkcija okrasitve. Skratka — ornament je postal nepotrebna navlaka in je motil pravi čut za estetsko oblikovanje, tako da so ga nekateri imenovali celo hudodelstvo v umetnosti.

7. Ornament, skrit v žlahtnem materialu

V začetku tega stoletja se je začelo novo pojmovanje v estetskem oblikovanju v arhitekturi, umetnostni obrti in drugod. Nov uporabni material, nov način obdelovanja materiala in nove tehnične členovitosti so prinesle nove estetske prijeme in nove potrebe. S tem se je začel hkrati tudi boj proti stari ornamentalni prenatrpanosti in nesmiselnosti. Nastajalo je načelo, da je osnovna funkcija vsakega predmeta: preprostost, praktičnost in brezokrasna oblika, ker je dodatni okras nepotreben in samo moti. Žlahtnost materiala s pisano naravno strukturo, plemenita površinska ali ustrezna obdelava ter tehnična členovitost so že sami na sebi dovolj dekorativni elementi, ki estetsko povzdigujejo predmet. Oblike predmeta se predvsem podrejajo njegovi uporabni funkciji. S tem polagoma odpadejo socialni pomeni in tako je isti predmet lahko za vsakdanjo in tudi za svečano rabo. Preneha tudi izkoriščanje ornamenta v trgovske namene.

8. Ornament kot-dopolnilni oblikovni faktor

Žlahtni furnir daje našemu pohištvu s slikovito površino, to je z letnicami, porami, lisami in grčami, zaželeno in estetsko oblačilo. Marmor ornamentalno podaja ploskev s pisanimi zrnici, žilami in lisami, in sicer večkrat do fantastičnih tvorb. Brušeno steklo nam svetlobo kristalno odbija, svetlobne žarke razpršuje in mavrično lomi, torej svetloba razkazuje na steklu svojo skrito razkošnost. Vse to pa povečujejo globoki in nizki rezi ter gravure. V teh primerih brušen ornament komponira skrivnostno igro svetlobe v pesniško enoto. Čudovite barvne odtenke dosežemo npr. na oksidirani bakreni ali drugi pločevini.

Često pa nam sam predmet s svojo funkcionalno obliko in ustreznim naravnim materialom ne daje dovolj mikavnosti ali estetske površine in tudi ne izraza, ki ga želimo doseči. In prav to osnovno funkcijo ima ornament, da kot dodatni oblikovni faktor dopolni naše oblikovanje. Iz nezanimive ali enolične površine naredi ornament aktivno ploskev, ki ustreza našemu oblikovanju. Predvsem velja to za tekstilno blago. Samo struktura pletenja in tkanja ter enobarvnost nam vedno ne zadoščata. Naša oblačila rabimo namreč za razne letne čase, za razne slovesne in športne priložnosti ter za razne starosti ljudi. Prav tako moramo nuditi naši stanovanjski opremi razne vzorce tekstila. Z ustreznim ornamentom, ki lahko uporablja vse mogoče motive od starinskih do abstraktnih ter vse mogoče barvne kombinacije, dosežemo neomejene vzorce, ki lahko učinkujejo na nas veselo, otožno, razgibano, pisano, mirno, enolično itd. Otroci imajo npr. radi mucke, kužke itd. na predpasnikih, deklice pisane in žive vzorce, starejše dame pa zopet umirjena in temnejša oblačila. Ornament na sedanjih oblačilih in podobnih primerih ni več dragocenost ali socialni poudarek bogatejših ali revnejših ljudi, temveč samo dopolnilni faktor našega oblikovanja. Cena je namreč skoro ista ali prav malo drugačna pri enobarvnem ali vzorčastem tekstilu.

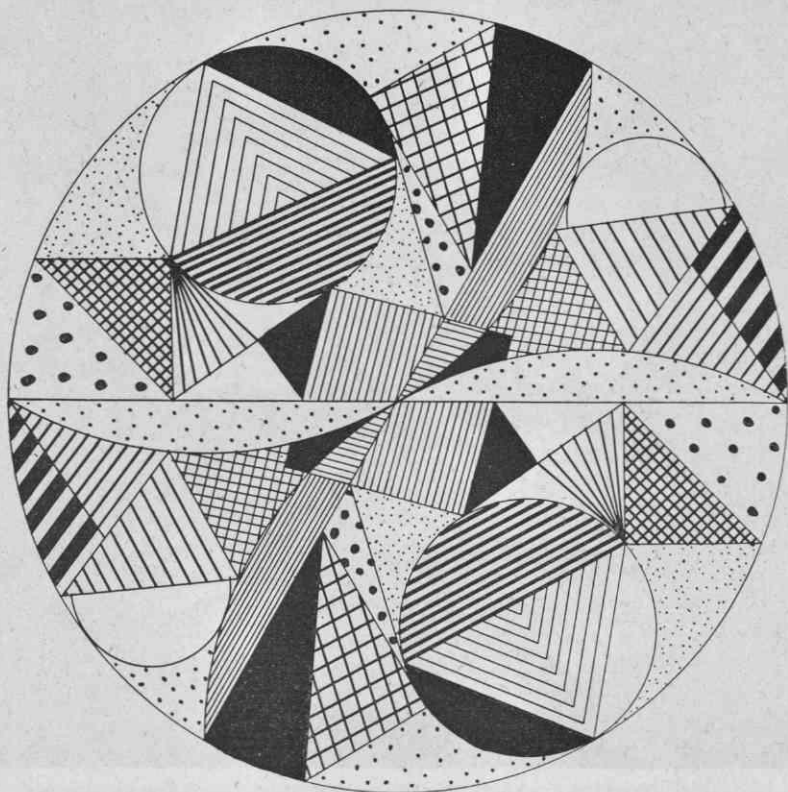
9. Ornament kot čista ritmika

Ornament imenujemo tudi ritmično ponavljanje motivov v harmonično celoto, to opažamo posebno v sodobni arhitekturi in tehniki. Cestišče, tlakovano s kockami, je npr. ritmična členovitost ploskve. Svetlejšje in temnejše položene keramične ploščice na tlakih učinkujejo z ubrano ritmiko zaradi dveh bravnih tonov. Prav tako je ritmika raznih zrn v teraco tlakih, medtem ko ima benečanski tlak že živahnejšo ritmično slikovitost. Arhitekt ritmično komponira fasadne odprtine in pasove v podolžni in pokončni smeri in jih poveže v skupen harmonični učinek. Togo kompozicijo lahko ublaži z raznimi barvami, ustrezni izraz pa doseže še s poudarjenimi členi in izrazno kompozicijo. Nasprotno lahko z ornamentom — posebno z geometričnimi motivi — podelimo večji prazni ali pusti ploskvi neko členovitost in razgibanost, ki ju sicer sama snov ali predmet nimata. Naravno ornamentalno členovitost imajo npr. pletenine (košare), vezenine, grobe tkanine, snežinke itd.

10. Ornament kot plaža

Pri kramarskem spominkarskem blagu se večkrat kaže namišljena slovenska ornamentika, posebno na lesenih krožnikih. Mnogo srčkov, nageljnov in listnata solata naj bodo glavni ornamentalni motivi, ki so često neokusno oblikovani in podani v živih barvah ter togi kompoziciji.

To naj poživlja še neokusna narodna noša, ki spada že v preteklost, in razni trgovski atributi. Isto nahajamo pogosto na šolskih razstavah, kjer vidimo največ grdega in neokusnega ravno na risbah, ki naj predstavljajo slovenski ornament. To je svojevrsten kič, ki ga na srečo ljudstvo povečini že odklanja. Podati slovenski idealni ornament pa zahteva

Sodoben abstraktni geometrični ornament

prav tako veliko študija, znanja, okusa in umetniške sposobnosti kakor druge umetniške panoge. Vendar ne smemo spominkov zanemarjati, saj to gojijo že od nekdanj in povsod kot nujno ljudsko potrebo. Pri tem si moramo prizadevati, da bodo tudi naši spominki dosegli tisto stopnjo okusne izdelave, okusne stilizacije in lepe barvne harmonije, kakor jih imajo spominki v sosednjih državah. Seveda morajo pri tem sodelovati študirani in izurjeni oblikovavci.

Sodobni ornamentalni motiv »Eva«. Iz nekdanjega motiva Eve, kot znak ženske lepote in zapeljivosti, je tu Eva podana analitično in simbolično samo kot žena vir človeškega rodu

11. Abstraktni ornament kot gospodarski faktor

Na sedanji trg prihaja vedno več izdelkov iz umetne snovi, kakor npr. iz polivinila, lesonita, linoleja, ultrapasa itd., ki nam v tehničnem pogledu bolj ustrezajo in jih lahko tudi bolj poljubno oblikujemo kakor drug naravni material. Vendar je sam na sebi ta material v zunanjem pogledu često premalo zanimiv in premalo slikovit. Lahko sicer izdelke iz teh umetnih snovi po svoji želji estetsko oblikujemo s tem, da vtisnemo

v material umetno členovitost, grobo ali finejšo hrapavost, ali ga še izdelujemo v raznih barvnih tonih. Toda razvajeno ljudstvo se kar hitro naveliča samo barvnih ploskev, kmalu si zaželi tudi spremembe, da ima ta material včasih tudi neko estetsko strukturo ali primerne vzorce, ki ublažijo, posebno pri opremi, skupni učinek barvnih enot brez vzorcev. Sodobno kuhinjo, kombinirano v svetlih tonih, poživljajo npr. živi toni ultrapasa. Vendar se oko rado spočije na vzorčastem ultrapasu na mizi. Prav tako je na primer pri polivinilskih izdelkih: želimo enobarvne in marogaste talne obloge, bele, barvne, reliefne in vzorčaste ženske torbice itd. Tu ni več vzorec samo kot estetski činitelj, temveč je že trgovski posel, da se nudi ljudem za spremembo in modo vedno kaj novega.

Za nove vzorce je najbolj primeren ornament, ki posnema naravno strukturo žlahtnega materiala, v drugem primeru pa se odlikuje pred vsem sodobni abstraktni ornament, ki nam prikazuje vse mogoče izmišljene strukture in pisane vzorce. Abstraktni ornament nas namreč ne muči z nedoločenimi motivi, da bi ga vsebinsko opazovali, temveč nas pelje samo k zunanjemu estetskemu učinku.

12. Ornament kot zdravstveni faktor

Če opazujemo naravo, opazimo, da travnik ni enakomerno v enem tonu zelen, temveč ima razne dekorativne odtenke, ki vplivajo na nas pomirjevalno in prijetno. Prav tako niso planine temno zelene ali nebo modro v močnem enotnem tonu. Tudi vode so na površini slikovite. Zato se v naravi dobro počutimo. Nasprotno pa na nas vplivajo dvorane, ki so okrašene z močnimi čistimi barvami in zastavami, mogočno, dražljivo in spodbudno. In to nas tudi po kratkem času utruja. Zato naj naše vsakdanje stanovanje ne bo opremljeno samo z močnimi živimi barvami. Vsaka čista močna barva ima optično fizikalno lastnost, da naše oko barvno samo enostransko utruja in si kaj hitro poželimo odpočitek ob mirnejšem vzorcu, ki vsebuje več harmoničnih tonov. Preživo pisan vzorec pa nas prav tako hitro utruja kakor enobarvna ploskev.

Noseča ženska se najbolje počuti v mirni vzorčasti halji, ki ji za oko prija, za druge ljudi pa ne povzroča preveč pozornosti. V bolniških sobah so stene in oprema v svetlih enakomernih barvah, toda posteljna pregrinjala so primerno vzorčasta z nedoločenimi ali abstraktnimi motivi, da bolnika poživljajo in zmanjšujejo vtis bolnišnice. Obleka bolnikov ima navadno vzorce pokončnih črtastih prog, da učinkujejo na bolnika spodbudno, kvišku v življenje.

Sklep: Ornament v širšem pomenu ni samo lepotičje ali okrask, temveč ima v raznih časih in v raznih primerih svojo različno funkcijo in različno ime ter je vedno povezan z našim vsakdanjim življenjem. Zato ima pomen tudi v sedanjem času.

Résumé

LA FONCTION DE L'ORNEMENT ET NOTRE TEMPS

L'auteur est de l'opinion que nous ne pouvons pas énoncer en bref ce qu'est l'ornement au sens plus large, parce, que l'ornement, dans les différentes périodes et les diverses circonstances, a sa fonction différente et un nom différent. Tout d'abord il énumère des exemples où l'ornement est destiné à la solennité et à la parure. Ensuite il parle de la signification sociale de l'ornement. Il souligne que l'ornement est le miroir de l'art populaire, soit comme facteur esthétique, soit comme art pur. Il mentionne aussi l'ornement comme crime et «toc». Nous apprenons aussi ce qu'est l'ornement dans un matériau noble, ce qu'il représente comme rythmique et facteur formel complémentaire, quel rôle il joue dans l'économie et la santé. L'ornement est incessamment lié à notre vie, que nous en ayons conscience ou non, et il a aussi dans notre temps moderne sa signification.